

Fecr Yayınları: 759

ONAT Kitaplığı: 5

ALEVİLİK KIZILBAŞLIK BEKTAŞILIK

Prof. Dr. Hasan ONAT

Editör

Prof. Dr. Sönmez KUTLU

Hazırlayanlar

Prof. Dr. Sönmez KUTLU | Prof. Dr. Ömer Faruk TEBER

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.

(Sertifika No: 13178)

Kapak

FCR (Coşkun IŞIKGÜL)

Mizanpaj

FCR (Dilek ÖZCAN)

Baskı ve Cilt

NY MATBAACILIK YAYINCILIK

KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.

Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA

Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Kasım 2023

ISBN: 978-625-6602-09-0

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.

Hacı Bayram Mh. Boyacılar Sk. No:14/1

Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0 312) 310 08 60

web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

Prof. Dr. Hasan ONAT

Alevilik
Kızılbaşlık
Bektaşilik

Hazırlayanlar
Prof. Dr. Sönmez KUTLU
Prof. Dr. Ömer Faruk TEBER

Ankara 2023

HASAN ONAT

(1957-2020)

Prof. Dr. Hasan Onat, Çankırı'nın Eldivan ilçesinde doğdu. İlköğretimi Eldivan Merkez İlkokulu'nda, liseyi Yozgat Lisesi'nde bitirdi. 1979 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı yıl Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mezhepler Tarihi kürsüsünde asistan olarak göreve başladı. 1986 yılında "Emeviler Devri Şii Hareketleri" başlıklı doktora çalışmasını başarıyla tamamladı. 1986 yılında yardımcı doçent, 1989 yılında doçent, 1995 yılında profesör oldu.

1986 yılından itibaren Türkiye'nin Sesi Radyosu'nda çeyrek asır boyunca sürdürdüğü radyo programcılığının yanı sıra, yerel ve ulusal gazetelerde köşe yazarlığı, televizyon programı yapımcılığı ve sunuculuğu yaptı. Bu sayede geniş bir hitap kitlesi ve takipçisi oldu.

Prof. Dr. Hasan Onat, 2005 yılında Kırgızistan Oş Devlet Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak dersler ve seminerler verdi. 17 Ağustos 1999 - 16 Ağustos 2002 yılları arasında Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dekanlığı görevini yürüttü.

Prof. Dr. Hasan Onat, İngilizce, Arapça ve Farsça bilmekteydi. Evli ve iki çocuk babası olan Prof. Dr. Hasan Onat, 26.09.2020 tarihinde hayata veda etti.

Prof. Dr. Hasan Onat, yayınlamayı düşündüğü kitaplarının bir kısmını yayınladı. Ancak büyük bir kısmını yayınlamaya ömrü vefa etmedi.

Bazı Eserleri:

Emeviler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993; İstanbul: Endülüs Yayınevi, 2019.

Türkiye'de Din Anlayışında Değişim Süreci, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003 / İstanbul: Endülüs Yayınevi, 2018.

İslam Ortak Paydası ve Mezhep Gerçeği, İstanbul: Endülüs Yayınları, 2019.

İslam Düşünce Ekolleri Tarihi, ed. Hasan Onat, Ankara: Ankuzem Yayınları, 2007.

İslâm Mezhepleri Tarihi El Kitabı, ed. Hasan Onat - Sönmez Kutlu, Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.

Ayrıca ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış çok sayıda makedesi mevcuttur.

İÇİNDEKİLER

Takdim..... 9

1. BÖLÜM

YESEVİLİK BEKTAŞILIK İLİŞKİSİ VE KIZILBAŞLIK FARKLILAŞMASI.. 13

AHMED YESEVÎ'NİN DİN ANLAYIŞI VE BEKTAŞILIKTEKİ BAZI

YANSIMALARI 13

Konunun Önemi 13

Ahmed Yesevî'nin Hayatı ve Eserleri 15

Ahmed Yesevî'nin Din Anlayışı 17

Ahmed Yesevî ve Hanefilik..... 20

Ahmed Yesevî ve Şiilik..... 25

Ahmed Yesevî'nin Tasavvuf Anlayışı ve Bektaşilik'teki Bazı

Yansımaları 27

Sonuç ve Değerlendirme 32

AHMED YESEVÎ - HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN AHLAK TEMELLİ

DİN ANLAYIŞI 34

AHMED YESEVÎ - HACI BEKTAŞ VELÎ ÇİZGİSİNDE

“VELAYETNAME”NİN ANLAM VE ÖNEMİ HAKKINDA 49

Konunun Anlam ve Önemi 49

Alevilik-Bektaşilik'in Yazılı Kaynakları ve Velâyetnâme 52

Velâyetname'nin Akla Getirdikleri..... 54

VELAYETNAME'DEKİ HACI BEKTAŞ VELÎ GERÇEĞİ ÜZERİNE 57

Giriş.....	57
Velayetname/Manakıbname Geleneği ve “Velayetname”/	
Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî	58
Hacı Bektaş Velî'nin Kimliği ve Nesebi	59
Hacı Bektaş Velî'nin Hoca Ahmed Yesevî ile İrtibatı	61
Hacı Bektaş Velî'nin İslam Anlayışı	63
Sonuç ve Değerlendirme	65
HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN DİN ANLAYIŞINDAKİ EVRENSEL	
BOYUT VE BAZI DÜŞÜNCELER	67
KIZILBAŞLIK FARKLILAŞMASI ÜZERİNE	87
Giriş.....	87
a. Kızılbaşlık Farklılaşmasının Kökeni ve Temel Nitelikleri	88
b. Yavuz Sultan Selim- Şah İsmail Mücadelesinde	
Kızılbaşlık ve Kızılbaşlar	97
Sonuç ve Değerlendirme	101

2. BÖLÜM

ALEVİLİK-BEKTAŞILIKLA İLGİLİ TARTIŞMALAR	111
DEĞİŞİM SÜRECİNDE ALEVİLİK	111
ALEVİLİK-BEKTAŞILIKLA İLGİLİ KİMLİK TARTIŞMALARI	122
KİMLİK-TEOLOJİ İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA ALEVİLİK-	
BEKTAŞILIKLA İLGİLİ KİMLİK TARTIŞMALARI ÜZERİNE	130
Kimlik ve Kimlik-Teoloji İlişkisi	130
Kimlik ve Farklılık	133
Kimlik-Teoloji İlişkisi	135
ALEVİ-BEKTAŞİ KİMLİĞİNİN KEŞFEDİLEN BOYUTTAKİ	
KÖK DEĞERLERİ: TANRI VE İNSAN ANLAYIŞI	137
Sonuç	140
AÇILIM ARAYIŞLARININ GÖLGESİNDE ALEVİLİK-BEKTAŞILIK	
VE KİMLİK TARTIŞMALARI	145
Söz Başı	145
Açılım Tartışmaları Hakkında	147
Alevilerin Tanınma Talepleri ve Kimlik Meselesi	148
Dini Kimlik-Etnik Kimlik ve Kimlik Yanılsaması	149
Cami Sadece Sünnilerin İbadet Yeri Değildir	153
Ceme Alevi-Bektaşî Olmayan Katılabilir mi?	154
Diyaret'le İlgili Tartışmalar	155

Dedelere Maaş Bağlanması	155
Sonuç Yerine.....	155
ALEVİLİĞİN BAZI TEMEL SORUNLARI	157
ÇORUM ALEVİLİĞİ ÜZERİNE.....	169
BİR SEMPOZYUMUN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ YA DA “ALEVİLİK-BEKTAŞILIK” ÜZERİNE.....	180
ALEVİLİK-BEKTAŞILIK DIN KÜLTÜRÜ AHLAK BİLGİSİ DERSLERİ VE DİYANET	187
a. Alevilik -Bektaşılık	187
b. Din Kültürü Ahlak Bilgisi Dersleri ve Alevilik-Bektaşılık	199
Alevilik-Bektaşılık Açısından Din Kültürü Ahlak Bilgisi	203
Alevilik Eğitimi Ders Notları	207
c. Alevilik ve Diyanet	208
Sonuç	209
ALEVİLİK KONUSUNDAKİ BİLGİ BOŞLUĞU VE DOĞURDUĞU SONUÇLAR (1).....	214
2 TEMMUZ VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ	217
3. BÖLÜM	
CEM GAZETESİ KÖŞE YAZILARI	223
ALEVİLİK OLGUSUNU HANGİ ZEMİNDE TARTIŞABİLİRİZ? (1) ..	223
ALEVİLİK OLGUSUNU HANGİ ZEMİNDE TARTIŞABİLİRİZ? (2) ..	227
ALEVİLİK OLGUSU TARTIŞILIRKEN GÖZ ARDI EDİLMEMESİ GEREKEN BAZI HUSUSLAR	230
MEZHEPLER ÜSTÜ DÜŞÜNMEK VE TARİHİ YENİDEN OKUMAK..	233
ALEVİLİK OLGUSU VE TÜRKİYE’NİN GERÇEKLERİ.....	237
4. BÖLÜM	
SÖYLEŞİLER	241
ALEVİLİK ORTA ASYA TÜRK KÜLTÜRÜNÜN BİRTAKIM ÖGELERİNİN TARİKAT KALIPLARI İÇİNDE ŞEKİLLENMESİ İLE ORTAYA ÇIKAN BİR ANLAYIŞ BİÇİMİDİR.....	241
2023 DERGİSİ İLE “ALEVİLİK YENİDEN İNŞA EDİLMEYE ÇALIŞILYOR” SÖYLEŞİSİ.....	246
SORULARLA BEKTAŞILIK KIZILBAŞLIK VE ALEVİLİK	263
HACI BEKTAŞ VELİ ÜZERİNE SÖYLEŞİ.....	275
EHL-1 BEYT SORUŞTURMASI.....	292

SAFEVİLER VE ÇALDIRAN: TÜRK TARİHİNDEKİ EN CİDDİ KIRILMA NOKTALARINDAN BİRİSİ	304
ALEVİLİK VE DİN EĞİTİMİ	311
EK: 1	
ÇANKIRI'DA AHİLİK YÂRAN VE GÜNÜMÜZ AÇISINDAN ANLAM VE ÖNEMİ	322
KAYNAKÇA	337
DİZİN	341

TAKDİM

Prof. Dr. Hasan Onat, akademik mesaisinin önemli bir kısmını Alevilik, Kızılbaşlık ve Bektaşilik konusuna ayırdı. Bu çerçevede doktora çalışmaları yaptırdı, sempozyumlara tebliğler sundu, Alevilik Çalıştayları'na katıldı, pek çok bilimsel makale yazdı ve çok sayıda televizyon programlarında konunun uzmanı olarak yer aldı.

Hasan Onat, hayatta iken Alevilik, Kızılbaşlık ve Bektaşilik ile ilgili bilimsel çalışmalarını bir kitapta toplayıp yayımlamayı düşünüyordu. Özellikle yayımladığı yazılar, birbirini tamamlayıcı nitelikte idi. Hocamız ile bunların bir araya getirilerek yayımlanmasının yararlı olacağını pek çok kere konuştuk, ancak yayımlamak nasip olmadı. Arşivindeki dosyalardan anlaşıldığı kadarıyla, Alevilik ile ilgili bir kitap çalışmasına başlamış ve bir taslak oluşturmuştur. Bu taslakta Aleviliğin kısa tarihçesi, mevcut temel sorunları ve çözüm önerileri ve din anlayışında mezhepler üstü yaklaşım şeklinde konular öne çıkmaktadır. Adını *Alevilik Kızılbaşlık ve Bektaşilik* koyduğu kitabının taslağını şöyle oluşturmuştur:

1. Konu İle İlgili Temel Kavramlar

- A) Alevilik
- B) Kızılbaşlık
- C) Bektaşilik
- D) Şiilik
- E) Rafizilik
- F) Ahilik

- G) Mevlevilik
2. Bektaşilik ve Hacı Bektaş Veli
- A) Bektaşiliğin Kuruluşu
- B) Hacı Bektaş Veli
- C) Balım Sultan
- D) Ana Hatlarıyla Bektaşilerin Osmanlı Devleti İle İlişkileri
3. Kızılbaşlık
- A) Erdebil Tekkesi
- B) Erdebil Tekkesinin Şiiliğe Meyletmesi
- C) Şeyh Haydar ve On iki Dilimli Kızıl Tac
- D) Şah İsmail ve Safevi Devleti'nin Kurulması
- E) Çaldıran Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin Doğu Sınırlarının Belirlenmesi
- F) Safevi Topraklarında Yaşayanların Zorla Şiileştirilmesi
- G) Osmanlı'nın Anadolu'da Kalan Kızılbaşlara Bakışı
4. "Alevilik" in Şemsiye Kavram Hâline Gelişi ve Günümüzde Alevilik
5. Alevilerin Güncel Sorunları
- A) Aleviliğin Ortak Paydası Var mı?
- B) Din Kültürü Ahlak Bilgisi Dersleri
- C) Alevilerin Diyanet'te Temsili Sorunu
- D) Farklı Alevilik İnşa Faaliyetleri
5. Çözüm Önerileri/Din Anlayışında Mezhepler Üstü Yaklaşım
- Kitabın taslağını bu şekilde oluşturmuşsa da buna uygun olarak ilgili başlıkları yazamamıştı. Onun yerine, aşağıda yer alan çalışmalarını toplamıştı. Aslında *İslamiyat Dergisi*'nde *Aleviliğin Teolojisi Özel Sayısı*'nda yayımlanan "Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine" adlı yazısı, böyle bir kitapta söylenebileceklerin özeti idi. Biz, arşivinde ilgili dosyalarda yer alan yazılarını ve daha önce yayımlanmış makalelerini, Yesevilik ve Bektaşilik Kızılbaşlık Farklılaşması, Alevilik-Bektaşilik Üzerine Tartışmalar, Cem Gazetesi'nde Çıkan Köşe Yazıları ve Alevilik-Bektaşilik Üzerine Kendisiyle Yapılan Söyleşiler şeklinde bir bütünlük içerisinde bir kitap olarak yayımlamanın yararlı olacağı kanaatine vardık. Daha önce

yayımlanan “Çankırı’da Ahilik Yaran ve Günümüzdeki Anlam ve Önemi” adlı bir makalesini de EK’te verdik.

Hasan Onat’ın bu konudaki çalışmaları, Kızılbaşlığın menşei, sonraki seyri, Ahmed Yesevî’nin din anlayışı ve Hacı Bektaş Velî’nin fikirleri arasındaki ilişki, Hacı Bektaş Velî’nin tarihsel kişiliği gibi klasik sorunların yanı sıra günümüzde Alevilik ile ilgili tartışmalarla da yakından ilgili idi. Örneğin, Aleviliğin dinî statüsü, günümüzde yaşadığı temel sorunlar, değişim ve dönüşümler, Alevilik-Bektaşiliğin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders programlarında yer alması, kimlik tartışmaları, Alevilik açılımları, Türkiye’de Alevi-Sünni kutuplaşmasının olumsuz sonuçları, 2 Temmuz Sivas olayları ve daha pek çok konudaki görüşlerini kaleme almıştı.

Hasan Onat, bilimsel analizleri ve sorunlara çözüm önerileriyle Alevi-Bektaşiler arasında saygın bir yer edinmişti. Bu sebeple bazı Alevi-Bektaşî kurumları ve araştırma merkezlerinin bilimsel çalışmalarına, çalıştaylarına ve etkinliklerine destek verdi. Bu çerçevede *Cem Gazetesi*’nde köşe yazıları yazdı. Alevi veya Sünni çevrelerin çıkardığı dergilerin söyleşilerine katıldı. Onun Kızılbaşlık ve Bektaşilik hakkındaki görüşleri, sadece yurt içinde değil, yurt dışında da özellikle Balkanlardaki Bektaşiler arasında ve Azerbaycan’da büyük yankı uyandırdı. Birçok etkinliğe davet edildi ve söyleşilere katıldı.

Hasan Onat, bu konudaki çalışmalarını kitaplaştırmayı planladıktan sonra da çalışmalar yaptı. Biz onları da kitaba dâhil ettik ve ilgili bölümlere yerleştirdik. Buna rağmen bize intikal eden taslağın genel çerçevesini koruduk.

Alevilik Kızılbaşlık ve Bektaşilik kitabının siz değerli okurlarla buluşmasına katkıda bulunan Arş. Gör. Ahmet Bedri Yavuz’a teşekkür ediyoruz. Son olarak Hasan Onat Hocamız’ın yayımlanmamış eserlerini içeren arşivini benimle paylaşan ve bu eseri yayımlamamıza izin veren eşi Nurten Onat Hanımefendi’ye çok teşekkür ediyoruz.

Ankara, 10.09.2023

Prof. Dr. Sönmez KUTLU, Prof. Dr. Ömer Faruk TEBER